

TÜRKÇEDE DANTE ÜZERİNE

Oğuz KARAKARTAL *

ÖZET

Tanzimat'tan sonra Batı'ya kimlerle açıldık sorusunun cevaplarından biri de İtalyan şairi Dante'dir. 1880'li yıllardan itibaren önce onun ismi ve hayatı üzerine Türk edebiyatında ve basın organlarında yazılar karşımıza çıkar. 1910'lerden sonra ise Dante'den ufak çeviri parçalarına rastlanır. Cumhuriyet döneminde Dante üzerine pek çok kitap çıkar ve Dante Türk yazarlarına etki etmeye başlar. Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nihal Atsız, Orhan Pamuk, Elif Şafak ve Tahsin Yücel başta olmak üzere Türk yazarlarında Dante'nin *İlahi Komedyası* adlı yapıtının etkisini gösteren motiflere rastlanır.

Anahtar Kelimeler: Dante Alighieri, İlahi Komedyası, Beatrice, Cehennem, Etki, Osmanlı, Türk Edebiyatı

ABOUT DANTE IN TURKISH

ABSTRACT

One of the answers to the question: with whom we stretch our intellectual horizons towards the west is Dante. Since the 1980's we have come across, first, with his name and his life in articles and in printed materials about Turkish Literature. After the 1990's, however, little pieces of translated passages from Dante can be seen on the printed papers. During the Republican Period many books were published and Dante began to be a source and an influence on the Turkish writers. In Turkish

* Doç. Dr., KKTC Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, koguz@ciu.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

authors' works, mostly in the writings of Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nihal Adsız, Orhan Pamuk, Elif Şafak and Tahsin Yücel, the traces and influence of Dante's Divine Comedy and its motifs are discerned

Key Words: Dante Alighieri, Divine Comedy, Beatrice, Inferno, Influence, Ottoman, Turkish Literature.

*“Yaş otuz beş yolun yarısı eder
Dante gibi ortasındayız ömrün”
(Cahit Sıtkı TARANCI)*

*“Avrupa’da en büyük şair Dante’dir bence. Avrupa’nın şiiri Divina Commedia ile başlar.”
(Ahmet Hamdi TANPINAR)*

1839 tarihli Tanzimat Hareketi’nden sonra başlayan Batı’yı tanıma maceramızda durak noktalarından biri de XIII-XIV. yüzyıl İtalyan şairi Dante Alighieri (1265-1321) ’dir. Bir başka ifadeyle Avrupa’ya kimlerle açıldık sorusunun cevaplarından biri Dante’dir. Tanzimat’tan sonra edebiyatımıza etki eden Batılı yazarlardan Shakespeare, Victor Hugo, Lamartine ve Goethe hakkında edebiyatımızda yapılmış araştırmalar mevcutken¹, Dante ve kültür yaşantımıza etkisi üzerine henüz yazılmış bir çalışma yok-

¹ Bak: a) İnci Enginün, *Türkçede Shakespeare, Çevirileri ve Etkisi*, Dergâh Yayın., İstanbul 2008; b) Nedret Pınar, *1900-1983 Yılları Arasında Türkçede Goethe ve Faust Tercümeleleri Üzerinde Bir İnceleme*, İstanbul Ün. Edebiyat Fak., İst. 1984; c) Zeynep Kerman, *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo’dan Türkçeye Yapılan Tercümeleleri Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yayın., 1978; ç) Emel Kefeli, *1854-1993 Yılları Arasında Lamartine’den Türkçeye Yapılan Tercümeleleri Üzerinde Bir Araştırma*, Marmara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993. Bu kapsamda ayrıca bak: İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992; Ali İhsan Kolcu, *Türkçede Batı Şiiri*, Gündoğan Yayın. Ankara 1999.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

tur.² Türkiye’de Dante’nin tanınmasını, şair ve yazarlarımız üzerinde bıraktığı izi ortaya çıkarmak Batı’yı tanıma yollarımızdaki eksiklerden birisini de tamamlamış olacaktır. Bu yazıda yüzeyden yapılacak bir gezinti ile Dante’nin isminin ve *İlahi Komedya* adlı yapıtının Türk yazarlarına etkisi ele alınmaya çalışılacaktır.

Türkçede Dante üzerine bir gezinti yaparken konuyu iki alt başlık halinde ele almak mümkündür:

I. DANTE’NİN TÜRKİYE’DE TANINMASI VE DOĞRUDAN DANTE’DEN SÖZ EDEN ESERLER

Osmanlı-Türk basınında Dante Alighieri ile ilgili ufak tefek haberlere rastlamak için 1880’li yıllarda gelişen Osmanlı gazete ve dergilerine göz atmak gerekir. Ahmet Midhat Efendi, “Dante’nin Tercüme-i Hali” adlı yazısını yazarken³, bir başka yerde “Klasikler Meselesi” adlı yazısında Dante’nin ilk eseri *İlahi Komedya* ile klasik olduğunu belirtmiştir.⁴ Dante’nin adına 1884 tarihli *Envar-ı Zekâ* dergisinde ise şu şekilde rastlanır:

*“İtalya’nın en büyük şuara-yı meşhur Dante vefat ettiği zaman seng-i mezarına hakkettirilecek ibareyi tahrir ve intihab etmek için bütün şairler toplanmışlar. Herkes yazdığı ibareyi irae etmiş, fakat bunların hiç biri müşarünileyhe layık görülmeyerek nihayet yalnız şu kelimenin hakkettirilmesi karar-gir olmuş: Dante!!!”*⁵

Türkiye’de Batı edebiyatlarının tanınmasında çevirileriyle rol oynayan, "Ara Nesil" olarak adlandırılan kuşağa mensup olduğunu düşündüğüm Nüzhet’in, 1890 yılında yayımladığı ve küçük bir Avrupa edebiyat tarihi-antolojisi niteliğindeki kitapçığı *El-*

² Dante ve Türk yazarları ile bağlantısı konusunda şimdilik bak: a) Bilge Ercilasun, “Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı”, **Türkbilig, Türko-loji Araştırmaları** 2001/2, s. 40-45. b) Oğuz Karakartal, “Dante Alighieri ve Ölümsüz İlahi Komedya”, **Türk Kültüründe İtalyanlar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 60-70.

³ Ahmet Midhat’ın “Dante’nin Tercüme-i Hali”, **Tercüman-ı Hakikat**, 1307, 17/28 Haziran 1887.

⁴ Ahmet Midhat, “Klasikler Meselesi”, **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Eylül 1313-28 Eylül 1897,

⁵ Mustafa Reşit, “Dante”, **Envar-ı Zekâ**, C.I, Nr.15, 1301 (1884), s. 408.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

sine-i Garbiyye Edebiyat ve Üdebâsı 'nda bir bölüm, İtalyan edebiyatına ve Dante'ye ayrılmıştır. Nüzhet, eserinde Dante'nin hayat hikâyesini özetledikten sonra cümlelerini şöyle bitirir:

*Dante İtalyan şuârasının en mümtazıdır ki şimalî İtalya prenslerinden Verona prensi (Grand Della Scala) ile Revan prensi (Guido Nuolo Da Polante) nin mazhar-ı himaye ve sahabeti olmuştu. Hâmisi bulunan Guido tarafından sefaretle Venedik'e gönderilmiş ve buradan avdetinde 1321 senesi eylülünün ondördüncü günü elli altı yaşında vefat etmiştir."*⁶

Tanzimat dönemi şairlerimizden Abdülhak Hâmid 1886 tarihinde yazdığı "Bilmem Kimin İçin" başlıklı şiirinde bir güzeli överken :

*Değil o! Dant u Şekspir misâli heykeller
Huzurunuzda sizin rûh-ı taze kesbeyler*

diyerek Dante ve Shakespeare'in isimlerini mısralarına taşır.⁷

Başta Fransız olmak üzere bütün Avrupa edebiyatlarını, bu arada İtalyan edebiyatını da okuyan ve dergileri *Servet-i Fünûn* 'da İtalyancadan tercüme öyküler yayımlayan Servet-i Fünûn yazarları (1896-1901), şüphesiz Dante'yle yakından ilgilenmişlerdir. Bu edebî topluluğun üyelerinden Cenap Şahabeddin bir yazısında Dante'nin dile verdiği öneme dikkat çekerek onu "büyük âlim, şâir" diye niteler.⁸ Kendisi de İtalyancaya âşinâ olan ve Dârülfünûn'da (İstanbul Üniversitesi'nde) İtalyan edebiyatı dersleri veren Halit Ziya Uşaklıgil'in oğlu Vedat büyük bir hevesle İtalyanca öğrenir ve yüksek bir edebî dil ve değere sahip olan Dante'nin İtalyancasını anlamanın zorluğuna işaret eder. Halit Ziya'nın İtalyan edebiyatı ders notları bir yangında yandığından yazarın Dante için neler söylediğini bilemiyoruz.

⁶ Nüzhet, "İtalyan Edebiyat ve Üdebası: Dante Alighieri", **Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası**, Matbaaa-i Ebüzziya, Kostantiniye 1306 (1890), s. 108-110.

⁷ "Bilmem Kimin İçin", **Abdülhak Hamid Tarhan-Bütün Şiirleri III-Hep yahut Hiç**, (Haz: İnci Enginün), Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 712.

⁸ Cenap Şahabettin ayrıca Dante'yi gramer bilgini sayar: Cenap Şahabettin, "Oğluma Altıncı Mektup", **Evrak-ı Eyyam**, Dersaadet 1331(1915), s. 302.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

1901'de çıkardığı *Türkçe Şiirler* isimli kitabıyla Türkçülük hareketini başlatan ve dilde yenilik yapan Mehmet Emin Yurdakul, özellikle dilde gerçekleştirdiği sadeleşme çalışmasıyla, Rıza Tevfik tarafından Dante'ye benzetilmiştir.⁹ Birazdan görüleceği üzere Mehmet Emin, 1928 yılında *Dante'ye* adlı bir kitap kaleme alacak ve şiirlerinde de Dante'den söz edecektir.

1870-1900 yılları arasında yani otuz yıl içinde Dante Türkiye'de tanınmaya başlarken 1913 yılında Darülfünun hocalarından M. Rauf, Türkiye'de İtalyan edebiyatı tarihi üzerine yazılmış ilk kitap olan *İtalyan Tarih-i Edebiyatı* 'nu yayımlar ve orada Dante'den genişçe söz edip eserlerinden bazı parçaları Türkçe'ye çevirir.¹⁰ Büyük ihtimalle bu kısa çeviriler, Dante'nin Türkçe'de şimdilik bilinen ilk çevirileridir. M. Rauf, *İtalyan Tarih-i Edebiyat* 'nu hazırlarken Fransız, İngiliz ve İtalyan kaynaklarından yararlanmıştır. M. Rauf'un eserinden sonra İtalyan edebiyatına Osmanlı-Türk okuyucuları arasında bir merak uyandırdığı düşünülebilir. Kitabın çıkışından bir kaç yıl sonra bazı dergilerde de Dante'yle ilgili yazılara rastlamak mümkündür.¹¹

Burada Dante'nin bizde tanınması açısından, Türkçülük akımının kurucularından Mehmet Emin Yurdakul'un, *Dante'ye* adıyla 1928'de basılan on iki sayfalık küçük kitabını anmak gerekir. Eser, Türk ve Doğu dünyasının yaşadığı felaketler, Batı'nın bunlara karşı duyarsızlığı ve o felaketlerde rol oynamasıyla ilgili

⁹ Bak. Abdullah Uçman, "Genç Kalemler 'den Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa", **Mehmet Kaplan'a Armağan**, Dergâh Yayın., İst. 1984, s. 277. Ayrıca bak: Abdullah Uçman, **Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma**, Kitabevi Yayın., İstanbul 2004, s. 156. Rıza Tevfik Dante ve eseri üzerine de bir yazı yazmıştır: "Dante'nin Cehennemi", **Yeni Sabah**, Nr. 2768, 3 Şubat 1946. Rıza Tevfik dili canlandırma, edebî hâle koyma bakımından Dante-Mehmet Emin karşılaştırmasını yaparken, Ahmet Hamdi Tanpınar bu noktada Dante ile Yunus Emre'yi benzer bulur ve şöyle der: "*Yunus halkın konuştuğu dile tanzim eden adamdır. Dante de Yunus gibidir. O da antik kültür ve Latin dilinden halka iner.*", Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Dersleri**, (Haz: Abdullah Uçman), 4. Baskı, Yapı Kredi Yayın., İstanbul 2004, s. 59.

¹⁰ M. Rauf, **İtalyan Tarih-i Edebiyatı**, Kanaat Matbaası,, Dersaadet 1329 (1913), s. 17-34.

¹¹ a) Ahmet Hikmet, "Musahabe: Mirac-ı Nebi ve Dante", **Yeni İnci**, Nr.16, 1 Mayıs 1336 (1920), s.2-3. b) Cevat (Gültekin), "Avrupa'da Dante Alighieri", **Yeni İnci**, Nr. 24, 1 Kânun-ı Sani 1337 (1921), s. 5-7.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

olarak Mehmet Emin'in Dante'yle dertleşmesi ve Batı dünyasını sorguya çekmesi şeklinde özetlenebilir. Kitap Mehmet Emin'in Dante'ye övgü dolu şu hitabıyla başlar:

*"Ey şâir! Ey sazının adalet ve intikam sesleriyle dünyanın haksızlıklarını, fenalıklarını tel'in eden büyük muganni! Ey dehasının kıvılcımlı yıldızı esrarını karanlıklarını delen arzın büyük evlâdı! Ey demirden esasıyla cehennem yollarında dolaşan ilâhî yolcu! Bugüne kadar senin mezarın başına gelerek adını çağıranlar çok oldu. Eskiden yıldırım mabudunun göklerinde ateş arayanlar sen doğduktan sonra sana gelmeye başladılar. Zira sen Rabbin gazabını görmek isteyenlere cehennem kapılarından getirdiğin ateşi uzattın. Günahkârlara adalet ve intikamın sönmez alevini gösterdin."*¹²

Bu hitaptan sonra Mehmet Emin Dante'nin mezarından kalkarak başkalarını dinlediği gibi bir kere de kendisini dinlemesini ister: *"Dante! şimdiye kadar garbın yolcularını dinledin. Bu gün de şarktan gelen bir yolcuyu, beni dinle! Bil ki şark garptan ziyade dinlenmeye muhtaçtır; pek eski zamandan ben onun gözleri yaşlıdır. Boğazı hıçkırıklarla düğümlüdür."* (s. 4) Mehmet Emin, Dante'nin kendisini dinleyeceğinden emindir: *"Ben öyle bilirim ki Dante, sen yalnız İtalya'nın, yalnız Mesih'in değilsin. Bütün memleketlerin, bütün milletlerinsin."* (s. 4) Şâir, Kurtuluş Savaşı'nı sonuçlandıran memleketinde pek çok zulme uğramış insan bulunduğunu belirtir ve Dante mezarından çıkıp ülkesine gelerek onları görmelidir. Ayrıca Dante'yi kendisine göre daha mesut ve bahtiyar bulur: *"Ah Dante, dedikleri gibi hiç olmazsa sen İtalya'nın türkülerinin, dualarının düşman küfürleriyle, İtalya'nın şeref ve namusunun düşman topraklarıyla, düşman ayaklarıyla tahkir olunduğunu görmemişsin; İtalya'nın çocuklarını düşman süngüleri ucunda, İtalya'nın kadınlarını düşman kolları arasında bulmamışsın. Ben bu felâketlerin hepsini gördüm."* (s. 6) İşte bütün bunlardan dolayı Mehmet Emin için kendi memleketi Dante'nin anlattığına benzer bir cehenneme dönmüştür: *"Benim vatanım senin cehennem gibi bir cehennemdir; sende sonra gelen cehennem şairlerinin terennümü"*

¹² Mehmet Emin, **Dante'ye**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1928, s. 3. Alıntılar ve sayfa numaraları bu baskıya aittir. Bu konuda bak: Oğuz Karakartal, "Mehmet Emin Yurdakul'un **Dante'ye** Adlı Eseri", **Türk-İtalyan Kültür İlişkileri Üzerine Yazılar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 27-42.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

ettikleri cehennemler gibi bir cehennem olmuştur, Dante!" (s. 8) Medeniyet yani Batı dünyası ise, hem kendisinin hem de Dante'nin hayal ettiği dünyayı kuramamıştır: *"Senin cehennemini, benim sazım ve bugünkü hodgâm medeniyet, bugünün haris ve mütekebbir insanlarına karşı bir şey yapamamıştır ve yapamıyor."* (s. 12) O halde her şeye yeniden başlamak gerekir: *"Beşeriyet için yeni bir Mesih, yeni bir İncil, yeni bir san'at-ı medeniyet ve yeni bir dünya!..."* (s. 12)

Mehmet Emin'in Dante'ye olan ilgisi Cumhuriyet sonrasında kaleme aldığı dizelerinde de karşımıza çıkar. Şâir, 1938 tarihli "Büyük San'atkâr" şiirinde usta sanatçıların özelliklerini anlatır ve Dante'yi de büyük sanatkâr sayarak şöyle der:

*"Onun için Puşkin'e ve Dante'ye âşık oldum
Onun için Kemâl'i ben gönülden seviyorum."¹³*

Mehmet Emin 1939 'da basılan *Ankara* adlı şiir kitabında da iyimser bir hava içinde geleceğin genç kuşaklarından söz eder ve "Türk Dante" sini beklediğini söyler:

*"Türk'ten de çıkacak bir yeni Dante,
Bir yeni Moltke yazıp dinletsin
Aleoli şi'riyle Cehennem 'inde
Münafık ruhları yakıp linç etsin"¹⁴*

1923'ten sonra Cumhuriyet döneminde gelişen Türk edebiyatı içinde Dante daha fazla işlenir ve yazarlarımıza etkisi artar. Roman, hikâye ve şiirde Dante ve *İlâhî Komedya* 'dan izler görüldüğü gibi, Dante ve eserleri hakkında yazılan yazılar karşımıza çıkar.¹⁵ Estetik duyguya büyük önem veren Türk şiirinin seçkin simalarından Ahmet Haşim'in de Dante'yi okuyup hazmettiğini, bu yıllarda yazdığı yazılarından anlayabiliriz. "Büyük Kurbanlar" (1928) adlı yazısında Hâşim, Dante'den: *"İtalya'nın büyük şâiri Dante Alighieri aynı zamanda elem ve ıztırabı en çok tanımış bedbaht bir İtalyandı."* diye söz eder ve şöyle sorar: *"İlâhî Mudhike ömrü menfa-*

¹³ Mehmet Emin Yurdakul'un *Bütün Eserleri I- Şiirler*, (Haz: Fevziye Abdullah Tansel), 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 410.

¹⁴ Mehmet Emin, "Ankara", *Age*, s. 296.

¹⁵ a) Sina, "Dante Cehennem 'i ve Araf 'ı Nasıl Anlatıyor?", *Resimli Ay*, Nr.7, Eylül 1927, s. 8-11 b) Sina, "Dante'nin Cennet 'i", *Resimli Ay*, Nr.8, Teşrin-i Evvel 1927, s. 29-31.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

*larda geçen, yabancıların acı ekmeğini yiyen serseri bir vatan-cüdânın fer-yat ve şikâyetinden, hiddet ve infialinden başka nedir?"*¹⁶

Hâşim otomobille hızlı yolculuktan da hoşlanmaz ve katılmak zorunda kaldığı böyle bir gezinti için: "*Hâsılı güya Dante'nin cehenneminde bir gezinti yapıyorduk.*" der.¹⁷

Üç İstanbul (1939) romanıyla ün kazanan Midhat Cemal Kuntay ise, bu hacimli eserinin bir bölümüne "Dante ve İtalya" diye bir başlık koyar ve büyük Dante'yi yetiştiren İtalya'nın ve onun gibi büyük insanlarına hürmet eden milletlerin sırtının yere gelmeyeceğine olan inancını dile getirir: "*İtalyan milleti vahdetini kutlamak için Dante'nin doğduğu günü seçmişti. Bir millet, bir şâirle aynı günde doğmak istedi. Dante, "meş'ale insan" dır. Bir zaman, alnındaki güneş söndü zannedilen İtalya, bugün elinde bu meş'aleyile ayakta-dır. Başu Dante'de, ayağı Mikelanj'da duran bir millet bir tabuta uzansa bile öldü sayılmaz. Efendiler, milletler fikir adamlarıyla yaşarlar. Vatanın-dan elinde bir avuç toprak, alnında bir tutam sema kalmasa bile bir millete aşığıda Kristof Kolomb, yukarıda Galile ikinci bir yer, ikinci bir gök-tür!.."*¹⁸

İlahi Komedya'nın Feridun Timur tarafından 1955-56'larda Türkçeye tamamının çevrilmesiyle Dante Alighieri'nin Türkiye'de tanınma işleminin tamamladığını ve Türk yazarlarını doğrudan etkilemeye başladığını söyleyebiliriz. 1960'larda Halit Fahri Ozansoy Dante'nin doğumunun 750 yılı anısına bir yazı yazmış,¹⁹ Dante'ye yönelik Türkiye'deki çalışmalar İtalya'da da dikkati çekerek Paolo Angeleri tarafından "Dante'nin Türkiye'de Tanınması" adlı bir yazı kaleme alınmasını sağlamıştır.²⁰

Türkiye'de Cumhuriyetin ilânından, Feridun Timur'un *İlâhî Komedya* 'nın tamamını dilimize çevirdiği 1955-1956'lara kadar,

¹⁶ "Büyük Kurbanlar", Ahmet Haşim, *Bütün Eserleri II, Bize Göre, İdam'daki Yazıları*, (Haz: İnci Enginün-Zeynep Kerman), 1.Baskı, Dergah Yay., İstanbul 1991, s. 29-31.

¹⁷ "İdam Mahkûmları", *Age*, s. 80.

¹⁸ Midhat Cemal Kuntay, *Üç İstanbul*, 2.Baskı, Sander Yayınları, İst. 1976, s. 582.

¹⁹ Halit Fahri Ozansoy, "Dante'nin 750. Doğum Yıldönümü", *Tercüman*, Nr. 1257, 20.4.1965.

²⁰ Paolo Angeleri, "La Conoscenza di Dante in Turchia", *Oriente Moderno*, Nr.12, Yıl XLIX Aralık 1969, s. 786-787.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

doğrudan doğruya veya başka yazarlarla birlikte Dante'den söz eden bir takım kitaplar yayımlanmıştır. Bu kitaplardan bazıları şöyle sıralanabilir:

İbrahim Alaaddin Gövsa, *Meşhur Adamlar-Dante* (1927), Mehmet Emin Yurdakul, *Dante'ye* (1928), Yusuf Şerif, *Avrupa Edebiyatı-Mühim Simalar ve Nümuneler-Rönesans* (1930), Sedat Simavi, *Dante* (Tercüme) (1931), Ragıp Rıfki, *İlâhî Temâşâ-Cehennem* (1932), Halit Fahri (Ozansoy), *İtalyan Edebiyatı*, -G.H. Des Granges'ten tercüme- (1934), Nüzhet Haşim Sinanoğlu, *Dante ve Divina Commedia-Dante ile İlk Temas* (1934), Hamdi Varoğlu, *Dante Alighieri, Hayatı, Eserleri ve İlâhî Komedi* (1938), Sahir Erman, *Dante Alighieri 'nin Devlet Nazariyesi* (Tercüme) (1944), Ferit Ragıp Tuncor, *Dante, Mimar Sinan, Sokrat ve Tevfik Fikret* (1952), Feridun Timur, *Dante Alighieri. Hayatı, Sanatı, Eserleri* (1954), Murat Uraz, *Dante ve Petrarca* (1955).

1955'lerden günümüze doğru Dante ve eserleri üzerine yayınlar artmıştır. Bunlardan örnek vermek gerekirse; İsmail Hikmet Ertaylan, *Dante'nin Hayatı ve Eserleri* (1964), Gül Işık-V.Sabatelli, *Yeni Çağın Eşiğinde Dante* (1966), *Çağlar Boyunca Büyük Adamlar: 10, Dante*, (1972), Sahir Erman, *Dante ve İlâhî Komedyâ 'nın Ezoterik Yorumu* (1977), Rene Guenon, *Dante ve Ortaçağda Dini Sembolizm* (Çev:İsmail Taşpınar-2001) adlı ürünler sayılabilir.

Dante'nin eserlerinin Türkçeye çevirisine gelince, Işıl Saatçioğlu, *Dante'nin Yeni Hayat 'ını Türkçeye kazandırmış* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995), Rekin Teksoy *İlahi Komedyâ 'nın orijinalinde olduğu gibi manzum-şiir şeklinde Türkçeye çevirisini Dante, İlâhî Komedyâ, Cehennem, Araf, Cennet* (Oğlak Yayınları-İstanbul 1998) adıyla gerçekleştirmiştir.

II. TÜRK EDEBİYATINA DANTE'NİN VE İLAHİ KOMEDYA' NIN ETKİSİ

Yabancı edebiyatların ve yazarların Türk edebiyatında tanınması genelde parça parça okumalar aracılığıyla olmuştur. Dante'nin ismini duyan yazarlarımız onun şiirlerinden ve *İlahi Komedyâ 'sından* seçilmiş kimi parçaları –büyük olasılıkla Fransız-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

calarını- okumuş, onları dilimize aktarmış veya imge, motif açısından bu parçalardan yazdıklarında faydalanmışlardır.

Dante'nin Türkçe'ye çevrilmesi konusunu Sultan II. Abdülhamit devrine (1878-1908) kadar götürmek mümkündür. Niyazi Ahmet Banoğlu'nun aktardığına göre, Sultan Abdülhamit devrinde Osmanlı devletinin Londra elçisi Musurus Paşa tarafından *İlâhî Komedya* 'nın Türkçe'ye çevrildiğine ve basılmak üzere olduğuna dair Yıldız Sarayı'na bir jurnal verilir. Dante ve *İlâhî Komedya* isimleri, vesveseli Sultan Abdülhamid'i rahatsız eder ve Sultan, Maarif Nezareti'ne şu tezkereyi yollatır: "*İtalya şâirlerinden meşhur Dante'nin eserlerinin tab'ına katiyen ruhsat verilmemesi tebliğ edilmiş olduğu halde bu eserin tashih edildikten sonra tab'ına ruhsat verilmek üzere olduğu zât-ı şahaneye haber alınmıştır. Tashih edilmek suretiyle de olsa, bu şâirin eserlerinin tab'ına müsaade edilmemesi irade-i seniye iktizasındandır.*"²¹

Sultan II Abdülhamit döneminde (1878-1908) *İlahi Komedya* Türkçe'ye çevrilemez ama 1908'den sonra Türk şair ve yazarları, eserlerinde ondan alıntılar yapar, benzetme ve betimlemelerinde zaman zaman Dante'nin yaşantısından veya *İlahi Komedya* 'daki konulardan esinlenirler.

Bu konuda ilk akla gelen isim Abdülhak Hamid Tarhan'dır. Onun Dante'nin *İlâhî Komedya* 'sını tamamen okuduğunu söylemek biraz zordur. Belki eserin Fransızca çevirisinin bazı parçalarına âşinâdır. Yani Hamid'in üzerinde kuvvetli bir Dante tesirinden söz edilemez. Zira kendisi de bir mektubunda: "*Goethe ile Byron'la Dante'yle aşinalığım pek sathî ve pek cüz'i bir münasebettir. Birisinin yalnız Faust 'unu operada, Byron'un yalnız Sardanapal'ini Sardanapal'de ve üçüncünün Cennet ve Cehennemi 'ini de bir nebze ötede beride gördüm.*" der.²² Bununla beraber Hamid'in yıllar sonra özellikle *Tayflar Geçidi* adlı tiyatro eserinde (1919) Dante, Victor Hugo ve Shakespeare'i konuşturması ve ruhlar, hayaletler dünyasından söz etmesi bu üç ismin Hâmid üzerindeki dolaylı tesirlerine az çok bir delildir. *Tayflar Geçidi* 'nde Şark dünyasının temsilcileri,

²¹ Niyazi Ahmet Banoğlu, *Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri*, İst. 1960, s. 27-28.

²² *Abdülhak Hamid'in Mektupları II*, (Haz:İnci Enginün), Dergâh Yay., İst. 1995, s. 712.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

İlhan, Sultan Bayezid, Bağdat Hatun, Timurlenk, Hafız Şirazî, Sadi, Ömer Hayyam ve Firdevsî'nin ruhları, hayaletleridir. Eserde özellikle Dante ile Sadi'nin ruhları, hayâlleri arasında bir sohbet cereyan eder. Dante'nin hayâli Sadi'nin hayâline şöyle seslenir:

*Yazdımsa bir zaman o cehennemi neşîdeyi
Tenvir içindi dîde-i hicrân-ı keşideyi
Uçmakla âsümâna elimden -Beyatris-im
Görmek o âsümânı muhal oldu mübtesim!²³*

Rıza Tevfik bu sahnelerden ve konuşurmalardan ayrıca Hz.Muhammed'e *Cehennem* 'de bir yer ayırmasından dolayı Hamid'in Dante'yi tamamen olmasa bile kısmen okumuş olması gerektiğini ileri sürer: "*Kezâlik, Dante'ye koca dahi-i müfteri diye hitap edip onu itiraf ı kusura ve ikrar-ı İslâm'a mecbur eden Hamit, elbette Mudhika-i Lâhutiye (La Divine Comedie)'yi okumuştur. Hiç olmazsa onunu birinci kısmını teşkil eden manzume-i sakar (L'Infer) in yirmisekizinci lahn (Chant)ını okumuş olmak gerektir.*"²⁴

Ahmet Hamdi Tanpınar ise Hamid'in Dante'yi Londra'ya gittikten sonra, 1890'larda Shakespeare'in ardından okumuş olduğunu belirtir ve onun *Tayflar Geçidi* piyesini (1919) kastederek, Dante etkisinin Hamid'de 1908 II Meşrutiyet'inden sonrası ortaya çıktığını söyler: "*Londra'ya gittikten sonra Shakespeare'in tesirini görürüz. Finten, İbn-i Musa gibi romantik piyes anlayışı Shakespeare'in anlayışına uygundur. Sonra Dante'yi okur, tesirleri Meşrutiyet'ten sonra görülür.*"²⁵

Dante'nin Türk yazarlarına etkisi üzerine muhtemelen ilk yazı Bilge Ercilasun tarafından yazılmıştır. Onun "*Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı*" başlıklı yazısında Dante'nin *İlahi Komedya* 'sının Hamid, Halide Edip ve Atsız'ın eserlerindeki izleri karşılaştırmalı olarak incelenir. Bilge Ercilasun, Abdülhak Hamid'in *Tayflar Geçidi* 'nde Dante'nin *İlahi Komedya* 'sından etkilenmiş olabile-

²³ Abdülhak Hamid, *Tayflar Geçidi*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335(1919), s. 67.

²⁴ Rıza Tevfik, *Abdülhak Hamid ve Mülhazat-ı Felsefiyesi*, (Haz: Abdullah Uçman), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1994, s. 326.

²⁵ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Dersleri*, (Haz: Abdullah Uçman), s. 108.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

ceğine dikkat çekerken iki eser arasında şöyle bir karşılaştırma yapar:

“Eserin özü Dante’ye, Dante’nin bakışına yorumuna dayanır. Virgile ile Beatrice onun rehberidirler. Tayflar Geçidi ‘nde ise ruhların konuşmaları kendi ağızlarından verilir. Hamid kendi düşüncelerini piyeste yarattığı şahsiyetler vasıtasıyla söyler. Bu Hamid’in önemli ve asli bir özelliğidir ve bütün eserlerinde görülür. İlahi Komedi ‘de vak’a ahirette geçmesine rağmen Dante ölmemiştir. Bu yüzden sık sık diğer ruhlar tarafından yadırganır. Tayflar Geçidi ‘nde ise bütün karakterler ölüdürler. Olaylar yani konuşmalar da ahirette cereyan eder. Bir başka fark da İlahi Komedi ‘de olan din taassubunun Tayflar Geçidi ‘nde bulunmayışıdır. Dante Ortaçağ’ın katı Hıristiyanlık anlayışıyla Hz. Muhammed’i riyakâr olarak nitelemiş, onu cehennemın sekizinci katına atmıştır. Bu düşüncesinden dolayı Hamid, Tayflar Geçidi ‘nde Sadi’nin ağızından Dante’ye hücum eder ve onu şiddetle eleştirir.”²⁶

Sema Uğurcan da *Tayflar Geçidi* ‘nde, Dante ve Victor Hugo’ya karşı İslamiyeti, Hz. Peygamberi ve Türklüğü savunan Hamid’in Dante’nin *İlahi Komedyası* ‘ndan etkilendiğini belirtir:

Tayflar Geçidi ‘nde Dante’nin *İlahi Komedyası* ‘sını hatırlatan unsurlar vardı: “ Ölümünden sonraki insan macerası, yer altında olup bitenler, ruhlarla diğer ruhların dialogları, günah fikri, ölen şairler ile hükümdarların beraberliği, üstad şairlere gösterilen saygı, dostluklar, kendi din ve medeniyetini müdafaa..”²⁷

Dante ve *İlahi Komedyası* ‘dan Cumhuriyet döneminde Türk edebiyatçılarınun daha fazla yararlandıkları görülüyor. Bazen Dante’yi ve eserini tanıtıcı yazılar dergilerde çıkarken bazen de *İlahi Komedyası* başta olmak üzere Dante’den ufak parçalar, bölümler tercüme edilip yayımlanıyor. Bu tanıtıcı yazıların ve çevirilerin derlenmesi “Türkçe’de Dante” adlı karşılaştırmalı bir çalışmanın yapılabilmesi için mutlaka gereklidir.

²⁶ Bilge Ercilasun, “Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı”, *Türkbilgi-Türkoloji Araştırmaları* 2001/2, s. 42.

²⁷ Sema Uğurcan, *Abdülhak Hamid Tarhan’ın Eserlerinde Tarih*, Akademi Kitabevi, İzmir 2002, s. 194.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Dante edebî eserlere nüfuz eder. Servet-i Fünun şairi olarak tanınan Hüseyin Suad Yalçın'ın 1926 tarihli *Ahirette Bir Gün* adlı manzum tiyatrosu öte dünyada ruhlar arasında geçen konuşma ve olaylara dayanır. Ahirette birbirini seven veya aşk yüzünden intihar eden ruhlar birbiriyle konuşur veya tartışır. Ahirette öc ve kavga olamayacağı için bunu yapanlar yeryüzüne, mahşer arasında geri gönderilir. Ahirette ruhlar arasında geçen bir günü anlatan eserde Abdülhak Hamid Tarhan'ın yaptığı gibi ruhların birbiriyle konuşması esastır ve Dante'nin *İlahi Komedyâ* adlı yapıtının etkisi aşikârdır.²⁸ Servet-i Fünun edebî ekolünün (1896-1901) roman alanındaki önemli temsilcilerinden Mehmet Rauf'un Cumhuriyet devrinde yazdığı *Halâs* (1929) adlı eserinin erkek kahramanı Nihat, Kurtuluş Savaşı yıllarında İzmirli bir İtalyan kıızı sever. Bu kız, "*Dante'nin lâyemut (ölmez) kahramanının ismini alan Beatrice*" dir.²⁹

Memleket şiiri temsilcilerinden Faruk Nafiz Çamlıbel "Ey Dante" başlığıyla bir şiir kaleme alır ve burada azap, ızdırap içinde geçen günlerinin, yılın üç yüz altmış beş günü olduğunu söyleyerek Dante'ye "senin eserin, sen böyle bir dram gördünüz mü?" diye sorar ve kendi ızdıraplarının Dante'nin *İlahi Komedyâ* adlı eserinin *Cehennem* 'inde çekilen ızdıraplardan bile büyük olduğunu ifade eder:

Üç yüz altmış beşe bölmüşler azab ejderini;
Senenin her günü, bir pençesi olmuş kaderin...
Bir cehennem ki, yakar ruhu da yanmaz alevi:
Böyle bir haile görmüş mü senin eserin? ³⁰

Türk edebiyatında Dante'nin etkisi, Türk Kurtuluş Savaşı'nın iki büyük yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Halide Edip Adıvar'da da karşımıza çıkar.

Türk edebiyatının en kültürlü yazarlarından biri olan Yakup Kadri'nin esas Batılı beslenme kaynağı Fransız yazarları ve Fransız edebiyatıdır. Bununla beraber -Fransızcasından bile olsa- Yakup

²⁸ Eser için bak: Belkıs Altunış Gürsoy, **Hüseyin Suad Yalçın, Hayatı ve Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 158-160.

²⁹ Mehmet Rauf, **Halas**, M.A.Halit Kütüphanesi, İstanbul 1929, s. 12.

³⁰ Faruk Nafiz Çamlıbel, "Eş Dante", **Han Duvarları**, MEB Yayınları, İst. 1988, s. 192.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

Kadri, İtalyan edebiyatından Dante ve Gabriele d'Annunzio'yu okumuştur. Yazar her iki ismi eserlerinde zikreder ve kendi yazdıklarına Dante ve D'Annunzio'dan izler, alıntılar taşır. Yakup Kadri önce 1921 tarihli "Lisânımız Sadeleşti mi?" adlı yazısında Dante üzerinde durmuştur. 1922 tarihli Rahmet adlı kitabında Yakup Kadri Türk göçmenler ve yaralı askerlerle dolu İstanbul'daki trajik sahneleri gördükçe Dante'nin *Cehenem* 'inde bile böyle sahnelerin bulunacağını söyletir.³¹

Yakup Kadri'nin 1922'de yayımladığı *Erenlerin Bağından* adlı mensur şiir kitabında Dante'nin yazar üzerindeki ilk etkilerini buluruz. "Araftaki Rûh" isimli parçada Türk gençliğinin içinde bulunduğu rûh halini değerlendirmeye çalışan Yakup Kadri, Dante'nin *Îlâhî Komedyası* 'ndan ilham alır. Beyoğlu'nu seyreden Fâtihli bir genç, oradaki eğlence hayatım düşünürken karşısında hayâlî bir kişi belirir ve kır saçlı, pembe yüzlü bu hayâlî adam ona: "Siz bu asrın Türk gençliği, iki nevi ızdırap ortasında çırpınan âvâre ruh-larsınız. Bulduğunuz yer ne hayal, ne ölüm, ne cennet, ne cehennem-dir; hepimiz bir nevi âraftasınız." dedikten sonra⁵ Dante'in *Îlâhî Komedyası* 'ndan bir parçayı okur ve sonunda şöyle ekler:

"İşte dedi, işte siz Dante'nin tasvir ettiği bu ruhlar gibisiniz. Sizi ne cennet, ne cehennem kabul ediyor." ³²

Yazarın 1932 tarihli *Yaban* romanında Orta Anadolu'da bir köye teselli aramaya giden Ahmet Celâl geceleri zamanını okuyarak geçirir ve odasını bir takım hayaller doldurur. Bu hayaller arasında Dante ve Beatrice'inkiler de vardır: "Nur çehreli ihtiyarlar, coşkun suya benzeyen berrak gözlü, Dante'nin Beatrice'i, Petrarca'nın Leonora'sı, Romeo'lar, Julietta'lar ve daha bir çok tatlı hayâller. ." ³³

Halide Edib Adıvar'ın da Dante ve eserinden beslendiğini romanlarından çıkarıyoruz. Yazarın 1910 tarihli *Seviye Talib* romanında erkek kahraman Fahir İngiliz Miss Hopkins'le ahbab olunca

³¹ Eser ve yazar hakkında bak. İnci Enginün, "Yakup Kadri", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yeni Türk Edebiyatı*, 1.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 423-424.

³² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Araf'taki Ruh", *Erenlerin Bağından*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın., Ankara 1985, s. 72.

³³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İst. 1984, s. 40.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

"Dante ve Platon'un *Cumhuriyet* 'inden konuşuyorlar", 1913 tarihli *Son Eseri* isimli romanında ise Feridun sevdiği kız Kâmuran'a yazdığı mektupta "siz benim için *Beatris*'ten başka bir şey değildiniz" diyerek Dante-Beatrice aşkını, imajını kullanıyor. Ayrıca Kâmuran'ın "evindeki bir minderde Dante'den bir şiir işlidir." ³⁴

Halide Edib'in Dante ve İlahi Komedya motifini en çok kullandığı romanı 1936 tarihli *Sinekli Bakkal* 'dır. Dinin şeriat yönünü temsil eden muhafazakâr din adamı İmam İlhami Efendi torunu Rabia'yı büyütürken çocuğun kafasını cennet ve cehennem kavramlarıyla meşgul eder. Cehennemi daha ilgi çekici şekilde anlatan İmam İlhami "Dante'yi solda sıfır bırakacak bir dehşetle bu azap diyarını canlandır"ır. Rabia'yla evlenerek Osman adını alacak olan Peregrini onunla ilk tanıştığı zamanlarda başında dantel örtüsüyle Rabia'yı Meryem Ana tasvirine benzetir ve "Beatris Dante'ye ilk defa böyle görünmüş olacak." der. Eserde ihtilalci Jöntürlere yardım eden Rabia'nın babası Kız Tevfik yurt dışından gelen belgeleri postaneden çıkarırken yakalanınca paketten çıkan kitabın "Dante isminde bir herifin Cehennem hakkında bir kitabı olduğu anlaşılır." Halide Edib'in son romanlarından *Çaresaz* 'da ise yazarlıkla uğraşan Münir, "Cehennem ve Melek" adıyla bir hikâyeye kaleme alır. Bir diğer hikâyeye yazarı olan Çaresaz Hanım onun için: "Bizim Türk Dantemizi dinleyelim." der. ³⁵

Halide Edib'in *Maske ve Ruh* adlı piyesinde de Dante'nin eserini hatırlatan motifler görülmüştür. ³⁶

Dante *İlahi Komedya* 'sında öte dünyaya yaptığı yolculukta nasıl çeşitli varlık ve unsurlarla, öte dünyadakilerle karşılaştıysa, Hüseyin Nihal Atsız da 1972 tarihli *Ruh Adam* isimli romanına

³⁴ İnci Enginün, *Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*, İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1978.

³⁵ Halide Edip Adivar'ın eserlerinde Dante'nin yeri için bak: İnci Enginün, *Age*, ilgili sayfalar.

³⁶ Bilge Ercilasun yazarın *Maske ve Ruh* adlı oyunu-Dante ilişkisi için şöyle der: "Piyeste ahiret hakkında teferruat verilmektedir. Orta cennet, saadetler ülkesi gibi kavramlar, cennetin bir takım katlardan meydana gelişi, meleklerin daima kanat salıvermeleri gibi pek çok teferruat görülmektedir. Bu durum, Hamid'in piyeslerinden tamamen farklıdır ve İlahi Komedya 'yı hatırlatmaktadır.", "Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı", *Türkbilgi-Türkoloji Araştırmaları* 2001/2, s. 44.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

buna benzer bir sahne koyar. Bilge Ercilasun, *Ruh Adam* 'ın kahramanı Selim Pusat'ın kendisinden küçük bir kıza aşık olması sonucunda ızdırap çekmesinin ve mahşerde bir suçtan ötürü yargılanması sahnelerinin *İlahi Komedyaya* 'yı hatırlattığını söyler.³⁷

Ruh Adam 'da gerilim başarılı anlatılırken *İlahi Komedyaya* 'da mekân daha canlı tasvir edilmiş, ruhların çektiği ızdırap ayrıntılı anlatılmıştır. *Ruh Adam* 'da ise Selim Pusat yargılanırken Tanrı'nın huzurunda ilk önce Cebrail, Mikail ve İsrail adlı meleklerce sorgulanır: "Selim kendine gelmiş iradesini takınmıştı. Kendisiyle karşılarındaki muhteşem ışığın arasına üç yaratığın geldiğini gördü. Ve onlarla ilk defa karşılaşmasına rağmen gönlüne dalan bir sezgiyle kim olduklarını tanıdı. Bunlar Cebrail, Mikail ve İsrail'di.

İnsan gibiydiler ama insana benzemiyorlardı. Çok büyüktüler. Ama bu geniş alanı dolduran insanlarla aynı boyda gözükmüyorlardı."³⁸

Üç büyük meleğin yanında sırasıyla söz alarak Zerdüş, Nirvana, Buda, Hz. Muhammet, Alper Tunga, Alparslan, Temuçin, Cengiz Kağan ve aile yakınları yargılamada söz alarak Selim Pusat'ı suçlu ve günahkâr bulurlar.

Bugün Türk ve dünya edebiyatında klasik bir şair olarak Dante çeşitli yazarların ilham kaynağıdır. Batı edebiyatında polisiye-cinayet romanı olarak son dönemlerde çıkan ve 2004'te Türkçeye de çevrilen Matthew Pearl'ın *Dante Kulübü* adlı yapıtı bu konuda ilk akla gelen üründür. Türk edebiyatında Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanının Dante'nin *Yeni Hayat* 'ından izler taşıdığı belirtiliyor. Eserdeki Demiryolcu Rıfki Amca'nın kitap için yararlandığı kaynaklar arasında Dante'nin *Yeni Hayat* 'ından parçalar var.³⁹ Elif Şafak 'ın *Araf* adlı romanında Gail adlı kahraman iki

³⁷ Bilge Ercilasun, "Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı," *Agy*, 2001/2, s. 44.

³⁸ Hüseyin Nihal Atsız, *Ruh Adam*, 3.Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 299.

³⁹ Mustafa Enver, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanının kaynakları içinde Dante'nin *Yeni Hayat* 'ını da buluyor ve yazış tarzı başta olmak üzere bir çok özellikle Orhan Pamuk'un Dante'yi takip ettiğini kaydediyor: Mustafa Enver, "Dante'den Orhan Pamuk'a Yeni Hayat", *Varlık*, Sayı: 1049, Şubat 1995, s. 43-45; Alemdar Yalçın ise, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* romanı ile Dante'nin *Yeni Hayat* adlı eseri arasındaki ilgiyi, kahramanların tamamının gerçeğin bittiği yerde bir meleğin iz ve işaretlerini aramaları ve bir de

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

arada kalmış biri olarak Boğaziçi köprüsünde intihar ederken Dante'nin "Araf " benzetmesine başvuruluyor: "Nihayet anladı Ömer onun ne edemek istediğini: Bir tarafında ASYA KITASINA HOŞGELDİNİZ, öteki tarafında AVRUPA KITASINA HOŞGELDİNİZ yazan köprü, aradaydı, arafta." ⁴⁰ Tahsin Yücel'in 2006 tarihinde çıkan *Gökdelen* adlı romanı, arka planında gizli şekilde duran veya yazarın bilinçaltında kalmış bir Dante ve *İlahi Komedya* etkisini barındırıyor gibidir. Tahsin Yücel eserinde, Dante'nin *Cehennem* 'ini ve katlarını sanki ters yüz ediyor. Günahkârlar, Dante'nin *Cehennem* 'inde nasıl yer altına doğru daralarak inen bir çukurun içindeki katlarda iseler, 21. yüzyılın Amerikanlaşan ve ahlakî değerlerini kaybeden İstanbul'u-Türkiyesi ve burada dolandırıcılık, siyasî çıkar ve rüşvetle işlerini yürüten aydınlar ve siyasiler, gökyüzüne doğru yüz kattan fazla yükselen gökdelenlerde oturuyorlar: "Esin kaynağı ve adaşı Manhattan Building'den yüz elli metre daha yüksek olan 25 -C sayılı ve penbe renkli gökdelenin doksan sekizinci katındaki Tezcan Avukatlık Kurumu..." ⁴¹; "Yüz yirmi yedinci katta, asansörden çıkıp dairesinin kapısına girdiğinde..."(s.61).

Dante'nin yaşadığı ve din-ahlak değerlerinin kuvvetli olduğu XIII-XIV. yüzyıllarda cehennem katlarına konanlar, 21. yüzyılda adeta ödüllendirilerek gökdelenlerde yukarıya, göğe doğru çıkarılıyor veya oturtuluyor. Özetle Tahsin Yücel'in *Gökdelen* 'inde oturanlar ters yüz edilmiş şekliyle adeta Dante'nin *Cehennem* 'inin katında oturanları hatırlatıyor.⁴² Kıbrıs Türk edebiyatında Altay Burağan, Kıbrıs Türkleri'nin yaşadığı her türlü sıkıntı ve uygulanan ambargolar ile hissettikleri sosyal sancuları ve belki de Doğu-Batı arasında kalışı, Dante'nin *Araf* 'ı ile betimliyor "Araftayız" adlı şiirinde:

Orhan Pamuk'un kahramanı Demiryolcu Rıfki Amca'nın kitabında Dante'nin *Yeni Hayat* 'ından sözler bulunması olarak ifade ediyor: Alem-dar Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı- 1946-2000*, 2.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 329.

⁴⁰ Elif Şafak, *Araf*, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 340.

⁴¹ Tahsin Yücel, *Gökdelen*, Can Yayınları, İstanbul 2006, s. 25.

⁴² İtalyan edebiyatında da Dino Buzzati, *Tanrı'yı Gören Köpek* adlı öykü kitabında bulunan "Yedi Kat" başlıklı öyküsünde Dante'nin *Cehennem* 'inden ilham alırken, kişilerin yukarıdan aşağıya doğru indiği, yer değiştirdiği bir apartman dairesinin katlarını Dante'nin imgeleri olarak kullanmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

*Bir açmaydayız.
Kalem tutan ellerimiz yorulmuş
Güne bakan umutlar solmuş.
Bir sınır çizgisindeyiz
Ya bu yanda
Ya o yanda,
Ne bu tarafta
Ne o tarafta
Araftayız.⁴³*

Dante Türk ve dünya edebiyatının beslenme kaynaklarından biri olmayı sürdürecektir.

KAYNAKLAR

- Abdülhak Hamid'in Mektupları II**,(Haz: İnci Enginün), Dergâh Yay., İst. 1995, s. 712.
- ABDÜLHAK HAMİD Tarhan, **Tayflar Geçidi**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335(1919), s. 67.
- ABDÜLHAK HAMİD Tarhan, "Bilmem Kimin İçin", **Abdülhak Hamid Tarhan-Bütün Şiirleri III-Hep yahut Hiç**, (Haz: İnci Enginün), Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 712.
- AHMET HAŞİM, "İdam Mahkûmları", "Büyük Kurbanlar", **Ahmet Haşim, Bütün Eserleri II**, (Haz: İnci Enginün-Zeynep Kerman), 1. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 79-80, 155.
- AHMET Hikmet, "Musahabe: Mirac-ı Nebi ve Dante", **Yeni İnci**, Nr.16, 1 Mayıs 1336 (1920), s. 2-3. b) Cevat Gültekin, "Avrupa'da Dante Alighieri", **Yeni İnci**, Nr. 24, 1 Kânun-ı Sani 1337 (1921), s. 5-7.
- AHMET Mithat, "Dante'nin Tercüme-i Hali", **Tercüman-ı Hakikat**, 1307, 17/28 Haziran 1887.

⁴³ Altay Burağan, "Araftayız", **Yelken Açtım Özlemlere**, Gökada Yayınları, Lefkoşa 2008, s. 38.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

-
- AHMET Mithat, "Klasikler Meselesi", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Eylül 1313/28 Eylül 1897.
- ANGELERİ Paolo, "La Conoscenza di Dante in Turchia", **Oriente Moderno**, Nr.12, Yıl XLIX Aralık 1969, s. 786-787
- ATSIZ Hüseyin Nihal, **Ruh Adam**, 3.Baskı, İrfan Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 299
- BANOĞLU Niyazi Ahmet, **Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri**, İst. 1960, s. 27-28
- BURAĞAN Altay, "Araftayız", **Yelken Açtım Özlemlere**, Gökada Yayınları, Lefkoşa 2008, s. 38
- CENAP Şahabettin, "Oğluma Altıncı Mektup", **Evrak-ı Eyyam**, Dersaadet 1331(1915), s. 302.
- ÇAMLIBEL Faruk Nafiz, "Eş Dante", **Han Duvarları**, MEB.Yayınları, İst. 1988, s. 192
- ENGİNÜN İnci, **Türkçede Shakespeare, Çevirileri ve Etkisi**, Dergâh Yayın., İstanbul 2008.
- ENGİNÜN İnci, **Mukayeseli Edebiyat**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- ENGİNÜN İnci, **Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi**, İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1978
- ENGİNÜN İnci, "Yakup Kadri", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Yeni Türk Edebiyatı**, 1.Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 423-424
- ERCİLASUN Bilge, "Modern Türk Edebiyatında Ahiret Kavramı", **Türkbilig-Türkoloji Araştırmaları 2001/2**, s. 40-45.
- GÜRSOY Belkis Altuniş, **Hüseyin Suad Yalçın, Hayatı ve Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 158-160
- KARAKARTAL Oğuz, "Dante Alighieri ve Ölümsüz İlahi Komedyâ" **Türk Kültüründe İtalyanlar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 60-70.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

- KARAKARTAL Oğuz, "Mehmet Emin Yurdakul'un Dante'ye Adlı Eseri", **Türk-İtalyan Kültür İlişkileri Üzerine Yazılar**, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 27-42.
- KARAOŞMANOĞLU Yakup Kadri, "Araf'taki Ruh", **Erenlerin Bağından**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın., Ankara 1985, s. 72.
- KARAOŞMANOĞLU Yakup Kadri, **Yaban**, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İst. 1984, s. 40.
- KEFELİ Emel, **1854-1993 Yılları Arasında Lamartine'den Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma**, Marmara Ün. Türkiyet Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993.
- KERMAN Zeynep, **1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma**, İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yayın., 1978.
- KOLCU Ali İhsan, **Türkçede Batı Şiiri**, Gündoğan Yayın. Ankara 1999.
- KUNTAY Midhat Cemal, **Üç İstanbul**, 2.Baskı, Sander Yayınları, İst. 1976, s. 582.
- M.Rauf, **İtalyan Tarih-i Edebiyatı**, Kanaat Matbaası,, Dersaadet 1329 (1913), s. 17-34.
- MEHMET Rauf, **Halâs**, M.A.Halit Kütüphanesi, İstanbul 1929, s. 12
- MUSTAFA Reşit, "Dante", **Envar-ı Zekâ**, C.I, Nr.15, 1301 (1884),
- NÜZHET, "İtalyan Edebiyat ve Üdebası: Dante Alighieri", **Elsine-i Garbiye Edebiyat ve Üdebası**, Matbaaa-i Ebüzziya, Kostantiniye 1306 (1890), s. 108-110.
- OZANSOY Halit Fahri, "Dante'nin 750. Doğum Yıldönümü", **Tercüman**, Nr.1257, 20.4.1965.
- PINAR Nedret, **1900-1983 Yılları Arasında Türkçede Goethe ve Faust Tercüme Üzerinde Bir İnceleme**, İstanbul Ün. Edebiyat Fak., İst. 1984.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*

-
- RIZA Tevfik, **Abdülhak Hamid ve Mülâhazat-ı Felsefisi**, (Haz: Abdullah Uçman), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1994, s. 326.
- RIZA Tevfik, "Dante'nin Cehennemi", **Yeni Sabah**, Nr.2768, 3 Şubat 1946.
- SİNA, "Dante Cehennem 'i ve Araf 'ı Nasıl Anlatıyor?", **Resimli Ay**, Nr.7, Eylül 1927, s. 8-11.
- SİNA, "Dante'nin Cennet 'i", **Resimli Ay**, Nr.8, Teşrin-i Evvel 1927, s. 29-31.
- ŞAFAK Elif, **Araf**, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 340.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, **Edebiyat Dersleri**, (Haz: Abdullah Uçman), 4. Baskı, Yapı Kredi Yayın., İstanbul 2004.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, **Edebiyat Dersleri**, (Haz: Abdullah Uçman), s. 108.
- UÇMAN Abdullah, "Genç Kalemler 'den Önce Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa", **Mehmet Kaplan'a Armağan**, Dergâh Yayın., İst. 1984, s. 277.
- UÇMAN Abdullah, **Rıza Tevfik'in Şiirleri ve Edebî Makaleleri Üzerinde Bir Araştırma**, Kitabevi Yayın., İstanbul 2004.
- UĞURCAN Sema, **Abdülhak Hamid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih**, Akademi Kitabevi, İzmir 2002, s. 194.
- YALÇIN Alemdar, **Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000**, 2.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 329.
- YURDAKUL Mehmet Emin, **Dante'ye**, Ahmet İhsan Matbaası, İstanbul 1928, s. 3.
- YURDAKUL Mehmet Emin, "Ankara", **Mehmet Emin Yurdakul'un Bütün Eserleri I- Şiirler**, (Haz: Fevziye Abdullah Tansel), 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 296.
- YÜCEL Tahsin Yücel, **Gökdelen**, Can Yayınları, İstanbul 2006, s. 25.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-I Winter 2009*